

Rákóczi Attila

A 2022-es történelmi aszály margójára

A kárenyhítési kérelmek kezelése a Békés Vármegyei Kormányhivatalban

On the Margins of the Historic Drought of 2022

The Management of Compensation Claims at the Government Office of Békés County

„Hol rétek, kaszálók voltak valaha, ott egy halottsárga abrosz volt kiterítve, melyen az éhínség még morzsát sem hagyott. A búzavetés nem nőtt arasznyira, nem hajtott kalászt; nem lehetett remélni, hogy aratást adjon; ráeresztették az éhséggel küzdő barmokat, és le hagyták azt legeltetni; le egészen a gyökéréig, s hogy még a gyökere se maradjon, támadt az égő porból milliárd soha sem látott féreg, mely gomolyokban teríté be a földet nappal, s táborszámra járt éjjel, ellepve házat, háztetőt; sáskák cirpelő sokasága ült minden ágon, bokron, melyen, mint télen, nem volt már levél, s felverte az éjszakát zörgő hangversenyével, mintha az is a gazdától követelné, amit a mezőn nem talál. És eső még mindig nem esett.”

/Jókai Mór: Szerellem bolondjai, 1869/

Összefoglalás

A magyar mezőgazdaság az elmúlt évtizedben jelentős fejlődésen ment keresztül. Fejlődtek a termelési eszközök, nőtt a termelés volumene, minősége, valamint a nemzetgazdasághoz való hozzájárulása is. A fejlődést a közösségi agrárpolitikához illeszkedő, a nemzeti érdekekhez fűződő nemzeti agrárpolitika tudatos végrehajtása hozta. A termelés sajátossága azonban az, hogy a természeti tényezőknek nagyban kitett ágazatról beszélünk. Az egyre növekvő inputárak következtében a kihelyezett termelési eszközök (vetőmag, műtrágya, termésnövelő anyagok stb.) hatékonyságát, összességében a termés mennyiségét, jelentősen befolyásolják az időjárási körülmények is. Minden időjárási tényezőt figyelembe véve a víz, a csapadék a legtöbb esetben az ún. minimum tényező. Az időjárás okozta termés-, és jövedelem kiesés enyhítésének egyik eszköze lehet, ha biztosítást köt a gazda termelésére. E mellett az állam által létrehozott ún. kárenyhítési alap is segíti a bajba jutott gazdálkodókat. A bekövetkezett káreseményeiket jelezniük kell a kárenyhítő szerv felé, amely intézkedik a kár mértékének megállapításáról, valamint döntést hoz, és küld meg a bejelentő részére.

DR. RÁKÓCZI ATTILA PhD, főigazgató, Békés Megyei Kormányhivatal, egyetemi adjunktus, c. főiskolai tanár, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet, Vidék- és Területfejlesztési Tanszék (rakoczi.attila@bekes.gov.hu).

2022-ben évtizedek óta nem látott aszály érte az országot, ezen belül is az Alföldet. A kárenyhítési bejelentések száma sokszorosára nőtt, amely a vármegyei kárenyhítő szervet, a Békés Vármegyei Kormányhivatalt is kihívás elé állította.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: M21, H83, O38, Q10, Q25, Q38

Kulcsszavak: mezőgazdaság, vis maior, kárenyhítés, aszály, területi közigazgatás

Summary

Hungarian agriculture has made significant progress over the past decade. The means of production have improved, the volume and quality of production has increased, as has its contribution to the national economy. This development has been brought about by the conscious implementation of a national agricultural policy in line with Community Agricultural Policy and in the national interest. However, a defining characteristic of agricultural production is that we are talking about a sector that is highly exposed to natural factors. Due to the increasing input prices, the efficiency of the means of the outsourced production (seeds, fertilizers, crop enhancers, etc.) and the overall quantity of the harvest are also significantly influenced by weather conditions. Taking all weather factors into account, water and rainfall are the so-called minimum factors in most cases. One of the means of mitigating the loss of crop and income caused by weather conditions is to insure the farmer's production. In addition, a Damage Mitigation Fund was set up by the state that helps farmers in difficulty. They have to report their losses to the damage mitigation body, which determines the extent of the damage and sends a decision to the claimant.

In 2022, the country, including the Great Hungarian Plain, was hit by the worst drought in decades. The number of reported compensation claims increased manifold, which also challenged the county's damage mitigation body, the Békés County Government Office.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: M21, H83, O38, Q10, Q25, Q38

Keywords: agriculture, force majeure, damage mitigation, drought, territorial administration

BEVEZETÉS

A mezőgazdaság nemcsak az egyik ősi foglalkozásaink egyike, hanem összetett gazdasági-társadalmi-vidékfejlesztési-környezetvédelmi tevékenység is (Székely, 2016). Ugyanakkor nagy hatással van a megújuló energiaellátásra (Hernandez et al., 2017), a turizmusra (Bujdosó–Szűcs, 2012; Bujdosó et al., 2015; Priatmoko et al., 2023), településfejlesztésre (Farkas, 2002a), a vidéki területek ún. társadalmi tőkéjére (Farkas, 2021), a helyi együttműködésekre (Kassa–Farkas, 2012), területi különbségekre, egészségügyi mutatókra (Egri, 2017; Táncos–Egri, 2010), sőt az agrárfelsőoktatásra (Gyuricza et al., 2020) és annak nemzetközi jelentőségére is. Utóbbira utal írásában Szatmári és Suha (2015) is. E tényezőket összességében többfunkciós,

vagy multifunkcionális mezőgazdaságnak hívjuk (Farkas, 2002b). Hazánk mezőgazdasága az utóbbi években jelentős fejlesztéseken ment keresztül, termelékenysége nőtt. Utóbbi igaz a technikai felszereltség állapotának javulására, valamint az eszközhatékonyságra is (Takácsné–Takács, 2016). A kelet-európai EU országok esetében is helytállunk a nemzetközi versenyben (Mészáros-Szabó, 2014).

Mindazonáltal a mezőgazdálkodás az időjárási tényezőknek rendkívül kitett ágazat. Egy-egy vis major helyzet (időjárás) jelentős hatással van a termelékenységre és a jövedelmezőségre egyaránt (Kemény et al., 2010).

A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGRÓL

Magyarország az EU közösség szintjén is kiváló minőségű termőterülettel rendelkezik. Országunk területének jelentős része áll mezőgazdasági művelés alatt. 4,3 millió ha-t is meghalad a szántóterületek nagysága, 790 ezer ha a gyepterület, 100 ezer ha körüli a gyümölcsös művelési ág, nagyjából 70 ezer ha a szőlő, 35-35 ezer ha a nádas és halastó, mind ezek mellett 2 millió ha erdőterülettel rendelkezünk, az országos erdőszültség 20%-os (KSH, 2019). Ugyanakkor a Lentner (2010) által tett korábbi megállapítások még mindig jellemzőek a hatékonyságot gátló felaprózódott birtokméretek vonatkozásában. Udovecz (2003) egy évvel az európai uniós csatlakozásunk előtt a magyar mezőgazdaság versenyeseiről már bizakodóan nyilatkozott. 2004-es csatlakozásunktól kezdődően már hozzáférhetünk az ún. Közös Agrárpolitika (KAP) által biztosított agrár- és vidékfejlesztési támogatási forrásokhoz is. Már a Római szerződés is rögzítette a KAP létrehozását (Hill, 2011), ami az utóbbi hét éves költségvetési ciklusokat követve támogatja a piacot és az ágazati fejlesztéseket. Az Agenda 2000 nevű reformokat követően már 2 pilléressé vált a támogatási rendszer. Az 1. pillért a piacpolitika adja, melynek pénzügyi forrása az ún. Európai Mezőgazdasági Garanciaalap (EMGA). A 2. pillér a vidékfejlesztés, melynek pénzügyi forrása az ún. Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA) (Rákóczi–Barczy, 2015). Mind e mellett hazánkban jelentős forrást tesznek ki az ún. nemzeti támogatások, melyet a kormányzat biztosít az arra jogosult gazdáknak (Rákóczi, 2022).

Az elmúlt évtizedben Magyarország mezőgazdasági és vidéki teljesítménye folyamatosan javult. Mára az önellátottságunk szintje az alapvető élelmiszerekből (liszt, tej, sertés-, baromfi-, marhahús, tojás, étolaj, zöldség, gyümölcs, bor) 80%-on felüli. A főbb gabonák esetében többet termelünk, mint az országos szükséglet. A többi élelmiszer-alapanyag esetében megközelítjük a teljes ellátottságot. Jelentős növekedést mutat az agrárexportunk mind az alapanyagok, a feldolgozott, mind a végtermékek vonatkozásában (European Commission, 2021).

Az agrártámogatások közvetlen támogatásai közül a legjelentősebb a területalapú támogatás igénylése. Országosan minden évben több mint 5 millió ha mezőgazdasági területre igényel 164 ezer gazda támogatást. Csak erre a jogcímre 350-360 milliárd Ft kerül kifizetésre éves szinten. Ezen érték Békés vármegyében 13 ezer gazdálkodó, akik közel 450 ezer ha területre nyújtanak be támogatási igényt. A Békés Vármegyei Kormányhivatal éves szinten a közvetlen kifizetések és a vidékfejlesztési források, valamint a nemzeti támogatások esetében átlagban 40-50 milliárd Ft támogatás kifizetésében működik közre. Ezen összeg 2021-ben rekordnagyságot ért el 60 milliárd Ft-ot is meghaladó mértékben (BÉVKH, 2023).

KÁRENYHÍTÉSI INTÉZKEDÉSEK

A mezőgazdaság igen kitett az időjárási kockázatoknak. Ebből kifolyólag a káresetből származó termés-, és jövedelemkiesést valamilyen formában biztosítani szükséges. A klímaváltozás folyamata az egész világon kikezdte a kockázatkezelési biztosítási rendszerek eddigi hálóját. Korábban nem tapasztalt károkat láthatunk egyre gyakrabban az egyre szélsőséesebb időjárás hatására – elsősorban a mezőgazdasági termelésben, az időjárásnak leginkább kitett nemzetgazdasági ágazatban (Kemény et al., 2010). Utóbbinak jelentős hatása van a jövedelemegyenlőtlenségekre is (Egri, 2020).

Kemény és szerzőtársai (2010) tanulmányukban megállapították, hogy a hazai biztosítási rendszer sajátosságai, a viszonylag kevés ügyfélkör, a kockázatba sorolt növények szűk köre hatására az ügyfélkör szűkül, a biztosítók jövedelme csekély. Mindezek következménye, hogy a 2010-es évekre a mezőgazdasági biztosítási rendszer veszélybe került. Javasolták az ún. támogatott biztosítás bevezetését is a pár évvel korábban létrehozott Nemzeti Agrárkárenyhítési Rendszer mellett. Előbbi és utóbbi is megvalósult napjainkra. A gazdálkodó saját maga által kötött biztosítás mellett, illetve azt kiegészítve káresemény bekövetkeztekor az állam is segíti a gazdálkodókat a Nemzeti Agrárkárenyhítési Rendszerrel, mely az alábbi módon működik, a következő feltételeket szükséges betartania a termelőknek. A vonatkozó jogszabályok értelmében (2011. évi CLXVIII. törvény és a 27/2014 (XI. 25.) FM rendelet) az agrárkárenyhítési rendszerben kezelt elemi káresemények köre: téli fagy, tavaszi fagy, őszi fagy, aszály, mezőgazdasági árvíz, belvíz, felhőszakadás, vihar és a jégeső okozta károk is kockázati tényezők.

A rendszer kizárólag a mezőgazdasági termelők megalapozott káreseményeire nyújt részbeni ellentételezést, ezért a mezőgazdasági termelő többek között akkor jogosult kárenyhítő juttatásra (támogatásra), ha elemi káreseménye következett be (azaz termés-csökkenése meghaladta a 30%-ot) és a hozamérték-csökkenése (a károsodás miatti termelési érték-csökkenése) a károsodott kultúrái vonatkozásában meghaladta a 15%-os mértéket (Kincstár, 2021).

Az agrárkárenyhítési rendszernek kötelezően tagja az a mezőgazdasági termelő, aki ún. egységes kérelmet (köznyelvben területalapú támogatást) nyújt be a Magyar Államkincstárhoz és az egységes kérelemben bejelentett, használatban lévő termőföldterületének nagysága eléri, vagy meghaladja:

- az ültetvényművelésre szolgáló ültetvényterület esetén az 1 hektárt;
- a szántóföldi zöldség termesztésére szolgáló terület esetén az 5 hektárt;
- egyéb szántóföldi növény termesztésére szolgáló terület esetén a 10 hektárt;
- együttesen a szántóföldi zöldség termesztésére szolgáló terület és ültetvényművelésre szolgáló ültetvényterület esetén az 5 hektárt, vagy - együttesen a szántóföldi zöldség és egyéb szántóföldi növény termesztésére szolgáló terület és ültetvényművelésre szolgáló ültetvényterület esetén a 10 hektárt.

Békés vármegyében 2022-ben 13 132 ügyfél nyújtott be egységes kérelmet, ebből a fentiekben meghatározott feltételek alapján összesen 6 354 fő volt tagja a kárenyhítési rendszernek (BÉVKH, 2023). A fenti területméretnél kisebb földterületen gazdálkodó mezőgazdasági termelő önkéntesen is csatlakozhat (Kincstár, 2021).

További feltétel, hogy a tag gazdálkodóknak a hozzájárulás összegét (jelenleg: ültetvény esetén 4500 Ft/ha, szántóföldi zöldségtermesztés esetén 4500 Ft/ha, egyéb szántóföldi növény terület esetén 1500 Ft/ha) tárgyév szeptember 15-éig meg kell fizesse. Ennek elmaradása esetén hiába tagja a rendszernek, ha kár éri, nem kaphat kárenyhítő juttatást.

Az egységes kérelem benyújtása után az esetlegesen bekövetkezett káresemény bejelentésére 15 napja van az érintetteknek, de legkésőbb ezt november 30-ig teheti meg. A benyújtott kérelmek kivizsgálását a 10/2022. (IX.22). MvM utasítás (SZMSZ) 52. §-a alapján a vármegyei kormányhivatalok végzik, majd ezt követően hatósági döntésben állapítja meg a hivatal a termelő jogosultságát a bekövetkezett kár tekintetében. A határozat birtokában, a betakarítást követően be kell jelentse a termelő a betakarított mennyiséget. A kárenyhítő juttatás mértéke az utóbbi alapján kerül megállapításra, melyet tárgyévet követő év március 31-ig fizet ki a hivatal.

Az egyébként járó kárenyhítő juttatás teljes összegére azon mezőgazdasági termelő jogosult, aki az üzemi szintű referencia hozamértéknek legalább felére és az adott növénykultúrára jellemző, vonatkozó jogszabály szerinti aszály, belvíz, felhőszakadás, jégeső, mezőgazdasági árvíz, tavaszi fagy, őszi fagy, téli fagy vagy vihar miatt bekövetkező mezőgazdasági káreseményre kiterjedő mezőgazdasági biztosítási szerződéssel rendelkezik. Ezt a mezőgazdasági kockázatkezelési rendszer ún. II. pillére szerinti, díjtámogatott mezőgazdasági biztosítással is és egyéb piaci biztosítással is teljesítheti a termelő. Adott káreseményre kiterjedő hatályú mezőgazdasági biztosítás hiányában az uniós szabályok alapján az egyébként járó kárenyhítő juttatás felére jogosult a gazda (Kincstár, 2022).

A 2022-ES TÖRTÉNELMI ASZÁLY

Aszályok a korábbi évtizedekben, évszázadokban

A forrássággal párosult, hosszú aszályos időszakok mindig is a legnagyobb időjárási fenyegetést jelentették az egész társadalomra nézve (Horvát–Breuer, 2023:1). Napjainkra egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a szélsőséges időjárási viszonyok egyre gyakoribbak lesznek. A világban lejátszódó környezeti változások (felmelegedés, üvegházhatású gázok felhalmozódása a légkörben) Magyarország növénytermesztésére is nagy hatást gyakorolnak. Az éghajlat mindekelőtt feltételrendszert jelent a növénytermesztés számára, meghatározza, hogy az adott helyen milyen növények és az év melyik szakaszában termeszthetők. Ugyanakkor a termőhely éghajlati viszonyaiban évről-évre jelentkező ingadozások is hol negatív, hol pozitív irányú változásokat idéznek elő a növények évenkénti növekedési és fejlődési folyamataiban, valamint a terméshozamokban. Az elmúlt 15 év rendkívül száraz és az átlagosnál is melegebb időjárása azonban akkora károkat okozott az Alföldön, hogy sok helyen kérdésessé vált az eredményes szántóföldi növénytermesztés. Ráadásul a szárazság miatt a szélerozió is fokozódott, ami tovább növelte a vízhiányból eredő károkat. Mindez nélkülözhetetlenné teszi a hatékonyabb aszály elleni védekezést (Vágó, 2005:36).

Az aszály természetes jelenség. A magyar történelemben mindig előfordultak súlyos aszályok, és ezek sok esetben tragikus következményekkel jártak. A természeti katasztrófák közül

világszerte az aszály érinti a legtöbb embert, és szedi a legtöbb áldozatát. A klímaváltozás különösen felerősíti ezt a kockázatot. Hazánkban tíz egymást követő évből átlagosan három-négy aszályosnak tekinthető, de ezek előfordulási gyakorisága az elmúlt időszakban nőtt. Különösen a gördülő aszály kritikus, amikor az egymást követő aszályos évek többszöröztek, fokozták az előző évek káros hatásait (Tamás, 2017:1229).

Az aszály kialakulásában a csapadéknak meghatározó szerepe van. A csapadék a legnagyobb változékonyságot mutató éghajlati elem hazánkban, ugyanakkor az aszálygyakoriság területi megoszlása csak kis változékonyságot mutat. Ez alapján az ország csapadékosabb, nyugati területeit éppúgy érintheti aszály, mint a szárazabb keleti megyéket. A nyugati és az északkeleti országrészben decemberben, januárban és februárban a téli aszály kialakulásával kell fokozottabban számolni. A tavaszi aszály a keleti megyékben, míg a nyári és őszi aszály az ország középső területein gyakoribb. Az aszály az ország területének 90%-át érinti, de súlyosságát tekintve a Nagy-Alföld kitettsége a legnagyobb (Pálfi et al., 1999; Tamás, 2017:1230). Pinke (2012) megállapításai szerint szántóterületeink 40-45%-a súlyosan aszályos zónában található. Kovács és Gulácsi (2018) kutatása szerint a klímaváltozás és ennek következményei, így az aszály az erdőket is súlyosan érintheti.

„...ugyan szárazságaink, melyek, mint látszik, most többször fordulnak elő, mint ezelőtt, nem sanyargatnak-e még inkább, mint néhai vízáradásaink? Én azt hiszem, általánosan szólva, inkább vagyunk felettei szárazságok mint igen nagy nedvességek kitéve, noha szinte negyedrésze hazánknak mocsár vagy kiöntési lapály”

/Széchenyi István/

Szamosvári (2022) megállapításai szerint a Magyarországot 2022-ben sújtó aszály, bár jelentős károkat okozott, mégsem tekinthető példa nélkül állónak. Az elmúlt évszázadokban viszonylag rendszeresen előfordultak aszályos időszakok. A XI. és XIX. század között eltelt 800 évben mintegy 30 rendkívül súlyos aszályt jegyeztek fel, melyek idején nagyobb folyóink vízszintje jelentősen lecsökkent, az élőállat állomány nagyobb része elpusztult és éhínség ütötte fel a fejét. A XX. század során 1904-ben, 1935-ben, 1952-ben és 1990-ben bekövetkező aszályok szintén súlyosak voltak, melyek közül az 1952-es aszály messze kiemelkedett.

Az aszály „természetes” következménye volt az éhínség, amely a legszegényebbeket sújtotta a leginkább. Szintén Szamosvári (2022) írása alapján, a feljegyzések szerint télen a Kurca medréből szedtek gyékénytövet, melyet megszáritottak, megőröltek és abból sütittek pogácsát. A következő évben a császár osztogatott a lakosságnak vetni való búza-, és árpamagot. Az 1863. évi „nagy aszály”, leginkább a Kunságot, Hajdúságot, Bihart és Békést sújtotta, kisebb mértékben Bácskát is (1. ábra). Ez az aszály talán az ország történetének legsúlyosabb ilyen természeti csapásának tekinthető. Az aszály következtében pusztító éhínség enyhítésére Szegeden a nőegylet „levesosztó intézeteket” állított fel, ahová aztán tódult az éhező vidék népe. Erről az igen aszályos évről Heinrich (1867) is beszámolt az illetékes államminisztérium számára.

Az 1863-ban az Alföldi vidékeket sújtó példátlan aszály a történeti klimatológiában kis jégkorszaknak nevezett, nagyjából a 19. század közepéig tartó európai hideghullám utolsó nagy csapásaként jelentkezett. A megelőző két évben az enyhület nélküli szárazság mellett marhavész is pusztított, majd 1863 nyarán, (de már) márciustól szeptemberig egyetlen csepp eső sem esett az ország keleti felében. Az elmaradt aratást éhínség követte, a téli hónapokra és a rákövetkező évre ezrek maradtak élelem nélkül. A kiszáradt legelőkön a járványtól megtizedelt jóságok lábbon haltak éhen. A földművelők közül sokan elvándoroltak – az első emigrációs hullámban Erdélybe, később a tengeren túlra – akik maradtak, inséglistén, főképp vad növényekből őrlött lisztpótlókon tengődtek. A sanyarú viszonyok következtében a közbiztonság is fenekestül felfordult. A házkiasás, útonállás, rablás, gyilkosság, gyújtogatás megfékezésére hivatkozva a hatóságok országos statáriumot hirdettek (B. Nagy, 2014:127-128).

1952 tekinthető a XX. század legaszályosabb évének. Az 1952-es aszály kritikus időszakában (június 27.-augusztus 17.) a csapadék mennyisége a sokéves átlag 10%-át sem érte el. Az aszály jelentősen hozzájárult az életszínvonal 1952-es mélypontjának kialakulásához, 1953 első hónapjaira élelmiszerhiány alakult ki.

1. ábra: Az 1863-as aszály idején kiadott újságrészlet

[illegible]

Forrás: B. Nagy, 2014:140 alapján: Ismeretlen mester: Az Üstökös című lap hirdetése, papír, xilográfia, Hon, 1863

A 2022-es nagy aszály

A 2022-ben bekövetkező aszály tekinthető a XXI. század eddigi legkomolyabb ilyen eseményének. A csapadék mennyisége már 2020-ban és 2021-ben is elmaradt a sokéves átlagtól, ugyanakkor nyaranta hosszú hőhullámokat tapasztalhattunk. Az agrárév csapadékösszege rendkívül alacsony volt, Szegeden mindössze 275 mm esett mindösszesen (a sokéves átlag 50%-a) és máshol is alig haladta meg a 300 mm-t. Az első becslések szerint az aszály következtében 1 millió hektárt érintett, érint aszálykár, a napraforgó esetében hozzávetőleg 50%-os a termés kiesés. Három tényező, a meteorológia, hidrológiai és a légköri aszály „együtt állása” vezetett a rendkívüli aszály kialakulásához. A hidrológiai aszály kialakulása arra utal, hogy a csapadékhány nagyobb területen, folyóink vízgyűjtő területén is fellépett, tehát Európa nagyobb részére kiterjedő, globális meteorológiai jelenség a legsúlyosabb „szuper” aszályok kialakulásának oka (Szamosvári, 2022).

Összességében elmondható, hogy a 2022-ben tapasztalt aszály bár nagyon súlyos volt, nem tekinthető rendkívüli méretűnek. Hasonló súlyosságú aszályok 20-50 éves visszatérési gyakorisággal bekövetkeznek Magyarországon (Szamosvári, 2022; Erdődiné-Kovács, 2023).

KÁRENYHÍTÉSI KÉRELMEK BÉKÉS VÁRMEGYÉBEN

Az 1. táblázat szemlélteti az elmúlt öt év kárenyhítési kérelmeinek számát Békés vármegyében. A táblázatból kiolvasható, hogy a vármegyei bejelentett kárenyhítési kérelmek száma évről-évre folyamatosan nő. Míg 2018-ban összesen 200 kérelem érkezett be a hatósághoz, úgy 2022-ben már közel 7300 kérelem érkezett be. A növekedésnek több oka is lehet, ezek között említendő a kárenyhítő juttatás intézményének fejlődése, szélesítése, és egyre inkább a gazdák számára hozzáférhetősége. Mind ezek mellett az egyértelmű növekedés az időjárási tényezők változásának tudható be leginkább.

1. táblázat: Kárenyhítési kérelmek száma kárménként 2018 és 2022 között Békés vármegyében

Bejelentés (év/db)	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
aszálykár	14	499	702	2 181	7 179
belvízkár	105	151	193	131	6
felhőszakadaskár	6	25	61	8	3
jégesőkár	60	166	101	67	3
őszi fagykár	0	0	0	3	2
tavaszi fagykár	2	4	38	45	73
téli fagykár	4	14	1	6	20
viharkár	9	51	19	14	6
összesen:	200	910	1 118	2 456	7 292

Forrás: Saját szerkesztés BÉVKH 2023 alapján

Utóbbiból kifolyólag a kárnemekben bejelentett kérelmek számában is vannak különbségek. Ahogy látható, évről-évre leginkább aszálykár, belvízkár, jégesőkár nyújtják be a gazdák az igényeiket. Mind e mellett az ezen kárnemekben benyújtott igények száma változásokat mutat az évek között, és ez igaz a fagykárokra is. Az aszálykár azonban kivétel, hiszen látható, hogy e kérelmek száma az évek között folyamatosan nő, és 2022-ben csak erre a kárnemre több kérelem érkezett be 7 179 darabszámmal, mint az azt megelőző összes év, összes kárnemre együttvéve, melynek egyértelmű oka a 2022. évi történelmi aszály.

2. táblázat: Kármenekénti területnagyságok 2018 és 2022 között Békés vármegyében

Terület (év/ha)	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
aszálykár	190	18 041	26 634	68 549	203 922
belvízkár	4 453	7 651	7 639	3 562	906
felhőszakadáskár	150	259	6557	178	30
jégesőkár	1 370	3 951	1 975	2 015	30
őszi fagykár	0	0	0	162	79
tavaszi fagykár	24	39	532	467	1 130
téli fagykár	40	145	1	52	257
viharkár	238	907	562	266	40
összesen:	6 465	30 993	43 900	75 251	205 684

Forrás: Saját szerkesztés BÉVKH 2023 alapján

A 2. táblázat az 1. táblázatban rögzített kárbejelentésekhez kapcsolódó terület adatokat mutatja. A terület adatok ugyan azt a tendenciát követik, mint a kérelemdatok. Látható, hogy 2018-ban a belvízkárhoz tartozó területek voltak magasak. A 105 db bejelentés 4 453 ha-t jelentett. Abban az évben ez a kárnem volt a legjelentősebb. 2019-ben és 2020-ban ez tovább nőtt. Az aszálykár kevésbé volt jellemző 2018-ban, hiszen 14 bejelentés érkezett aszályra, melyhez 190 ha terület tartozott. Ugyanakkor az aszályal sújtott területek mértéke folyamatosan nőtt, 2019-ben megközelítette a 22 ezer ha-t, 2020-ban meghaladta a 25 ezer ha-t, 2021-ben már közel 70 ezer ha. A 2022-es aszály következtében a közel 7 200 bejelentés 204 ezer ha-t érintett a vármegyében az összes 450 ezer ha-ból, mely a vármegye mezőgazdaságilag művelt területének közelít a feléhez.

A 2022-ES KÁRENYHÍTÉSI KÉRELMEK KEZELÉSÉNEK EREDMÉNYEI

A Békés Vármegyei Kormányhivatal Agrárügyi Főosztálya – mint kárenyhítési szerv – számos egyéb más, az agrártermeléssel összefüggő hatósági feladatot lát el. E szervezeti egységhez fűződik többek között a vetőmag-, és szaporító anyag felügyeleti tevékenység, a növény- és talajvédelmi feladat, a földművelésügyi hatósági tevékenység, a halászati és a vadászati hatósági tevékenység. A főosztály állománya 55 fő, ebből normál kérelemszámú évben 3 fő végzi a kárenyhítési feladatokkal kapcsolatos ügyintézését. Az év folyamán a be-

jövő kérelmek nagy számából már látható volt, hogy az előttünk álló feladatot e létszámmal nehezen tudjuk majd elvégezni. A 2022-es aszályból adódó többlet kárenyhítési feladatok elvégzése jelentős terhet rótt a kormányhivatalra. Mindazonáltal a Békés Vármegyei Kormányhivatalt vezető főispán meghatározása szerint az agrár- és vidékfejlesztéshez kapcsolódó feladatok elvégzése – más társadalmi, gazdasági szempontból jelentős hatáskörhöz hasonlóan – minden esetben elsődlegességet élveznek összhivatali munkaszervezési szempontból. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy egy-egy megszokottól nagyobb számú kérelem okozta többletfeladat esetében (többletterhelés), élünk a más szakterületekről történő erőforrás átcsoportosítás lehetőségével, mind humán erőforrás, mind pedig eszközök vonatkozásában. Ezt a módszert létszámtöbbszörözési-képességnak nevezzük. Utóbbi komplex kormányhivatali szemléletről részletesen beszámolt korábban Rákóczi (2021, 2022), valamint Rákóczi és Krizsán (2021) az írásaikban.

A többletterhelés jelentős volt (4-szeres), a feladatok maradéktalan elvégzéséhez további (leginkább agrár) szakterületekről átirányítottunk a 3. táblázat szerinti szakügyintéző kollégákat, így volt biztosított, hogy a termelők megkapják a hatósági döntéseiket a bekövetkezett káruk bejelentéséhez, összességében a kárenyhítési juttatásaikhoz való hozzáférésükhöz.

3. táblázat: a korábbi, valamint a 2022. évi kárenyhítési ügyintézésben résztvevő szakügyintézők adatai

	normál év ügyintézői létszáma	többletfeladat- ellátásba bevont létszám	2022-ben ügyintézői létszám	2022. évi többletterhelés (%)
szakügyintéző (fő)	3	10	13	433
gépjármű (db)	1	2	3	300

Forrás: Saját szerkesztés BÉVKH 2023 alapján

KONZEKVENCIÁK

Az elmúlt években jelentős emelkedés figyelhető meg a gazdálkodók által benyújtott kárenyhítési kérelmek esetében. A kérelmek határidőre történő elvégzésének nagy jelentősége van, hiszen így juthatnak támogató forráshoz a kárt szenvedett termelők. A kérelmek vármegyei száma 2022-ben a történelmi aszály következtében eddig nem látott mértékre nőtt. Mindazonáltal a szükséges erőforrások átcsoportosításával a Békés Vármegyei Kormányhivatal határidőre elvégezte a szükséges ügyintézési teendőit.

Ugyanakkor, amennyiben a kárenyhítési kérelmek száma az elkövetkezendő években is hasonlóan magas lesz, mint a megelőző időszakokban, mindenképpen megfontolandó, hogy az e kérelmek kezelésével foglalkozó ügyintézői létszámot, valamint a szükséges eszközök számát (gépjármű, informatikai eszközök) tartósan növelni szükséges.

ÖSSZEGZÉS

A mezőgazdaság az egyik legalapvetőbb nemzetgazdasági ágazat, mely az utóbbi években jelentős fejlődésen ment keresztül. A termelés eredményességének, jövedelmezőségének egyik legfőbb befolyásolója az időjárás. Ennél fogva nagy jelentősége van, hogy a bajba jutott gazdák kompenzálva legyenek az őket ért esetleges káruk vonatkozásában. Erre saját maguk is biztosítást köthetnek különféle biztosító társaságoknál, de e mellett működik egy állami kockázatkezelési rendszer is, Nemzeti Agrárkárényhítési Rendszer néven. A gazdálkodók kárigényeit a területileg illetékes kormányhivatalok kezelik.

2022-ben évtizedek óta nem látott aszály érte az ország nagy részét, ezen belül is a termelés lelkét adó alföldi területeket. A beérkező kérelmek határidőre történő ügyintézéséhez a meglévő humán-, és technikai erőforrások mellett átcsoportosításra is szükség volt. A bevezetett átcsoportosítások, intézkedések eredményeként határidőre elvégezte a vármegyei kormányhivatal a kárbejelentésekkel járó ügyintézéseket, valamennyi gazdálkodó a kézhez kapott határozatával jogosultságot szerzett az őt ért kárral járó kompenzációs támogatás megigényléséhez.

A cikkben leírtakat összefoglalva elmondható, hogy az eredményes gazdálkodás alapfeltétele minden esetben a gondos gazda „vigyázó szeme”. A 19. században már a nagybirtokok is gazdatiszteket alkalmaztak. A gazdatisztek szakirányú végzettséggel rendelkeztek, és ők voltak felelősek a földek megművelésének, a jóságok tartásának, a szőlő-, és gyümölcstetvények karbantartásának ellenőrzéséről, a rosszabb időjárási körülmények okozta károk időben történő jelentéséről.

Az előzőek fényében cikkemet N. Nagyváthy János Tek. Szala Vármegye Táblabírójának intelmeivel a Magyar Gazdatiszt-ből idézve (1821) zárom:

„Ha a Birtokosok a' Gazdálkodást minálunk' vagy a' Közhivatalviselés, vagy talám megvetésből elmulatják: tsak ritka; hogy kárát ne vallják. Az értelmes és serény Gazdatisztek mindazáltal sokat helyre pótolhatnak. (...)

Azokat pedig, a' kiknek módjok van a' tanulásban, serkentem ezennel, hogy készüljenek a' Gazdasághoz illendően. De miben áll ez az Elkészülés? azt kérdik az Ifjak.

1. A' kiknek az Isten ep, és virgontz testet adott: azok azt a' Levegőnek minden változásihoz keményítsék - meg jó előre: mert a' szobából nem lehet gazdálkodni. A' testnek ez a' megkeményítése elsőbb és szükségesebb a tántz, és műsikabeli gyakorlásoknál.
2. Tanulják meg a Hazabeli Magyar, Német, Tót és Deák – nyelvet is, mind beszélni, mind írni.
3. Igyekezzenek az olvasható, és helyes írás módját magoknak tulajdonává tenni.
4. Gyakorolják magokat a' figyelmes és könnyű számolásban; és tanulják meg legalább a' Lapok felmérését.
5. Mindenek felett szerezzenek magoknak Emberi szívet, és hajló erköltsöt. Amannak elmulatása tette a' Gazdatiszteket rettentőkké: a' makats Erkölts pedig egész életekben szerentsétlenekké. (...)

Hogy annál könnyebben elejét lehessen venni akarmely következtető kárnak: minden Tiszt kitsinytől fogva nagyig, akárhol, és akármi végett fog az Uradalomban széltjární; mind a'ról, a'mit lát, és tapasztal, a' Tisztülésben írásbéli Jelentést tegyen. (...)”

FELHASZNÁLT IRODALOM

- B. Nagy Anikó (2014): Éhhalál képen kívül. *A 1863-as nagy alföldi aszály sajtóképe*. http://epa.niif.hu/02100/02120/00039/pdf/EPA02120_tbm_2014_39_127-144.pdf Letöltés ideje: 2023.01.01.
- Bujdosó Zoltán – Dávid Lóránt – Tózsér Anett – Kovács Gyöngyi – Major-Kathi Veronika – Uakhitova Gulmira – Katona Péter – Vasvári Mária (2015): Basis of heritagization and cultural tourism development. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, vol. 188., 307–315.
- Bujdosó Zoltán – Szűcs Csaba (2012): Beer tourism – from theory to practice. *Academica Turistica*, vol. 5., no. 1., 103–111.
- Békés Vármegyei Kormányhivatal (BÉVKH) (2023): *Adatszolgáltatás az agrár- és vidékfejlesztési támogatásokról, kifizetésekről, agrárkarenthitési adatokról*.
- Ditz, Heinrich (1867): Die ungarische Landwirtschaft. In: Kádár Imre (Szerk.) (1993): *A magyar mezőgazdaság. Népgazdasági tudósítás a kir. Bajor Közmunka és Kereskedelmi Államminisztérium részére 1867*. MTA Talajtani és Agrokémiai Kutató Intézet, Budapest, 250.
- Egri Zoltán (2017): Települési egészségyenlőtlenségek a gazdasági fejlettség triadikus felbontása alapján. *Studia Mundi – Economica*, vol. 4., no. 3., pp. 32–44.
- Egri Zoltán (2020): A területi jövedelemgyenlőtlenségek változása Békés megyében 1988–2017. *Térületi Statisztika*, vol. 60., no. 4., 477–512.
- Erdődiné M. Zsófia – Kovács Attila (2023): 2022. A történelmi aszály éve – az év agrometeorológiai áttekintése. https://www.met.hu/ismeret-tar/erdekesssegek_tanulmanyok/index.php?id=3261&hir=2022_a_tortenelmi_aszaly_eve_%E2%80%93_az_ev_agrometeorologiai_attekintese Letöltés ideje: 2023.01.14.
- European Comission (2021): *Statistical Factsheet – Hungary*. [agri-statistical-factsheet-hu_en.pdf](https://ec.europa.eu/agri-statistical-factsheet-hu_en.pdf) (europa.eu) Letöltés ideje: 2023.01.11.
- Farkas Tibor (2002a): Vidékfejlesztés a fejlődéslélméletek és a fejlesztési koncepciók tükrében. *Tér és Társadalom*, vol. 16., no. 1., 41–57. doi: 10.17649/TET.16.1.836.
- Farkas Tibor (2002b): *Kistérségek a vidékfejlesztésben*. Doktori értekezés, Pécsi tudományegyetem – Közgazdaságtudományi Kar, Pécs, 160.
- Farkas Tibor (2021): The Role of the Social Capital in Rural Development. Case Study Analysis of Village Research Camps in Romania and Hungary. *European Countryside*, vol. 13., no. 3., 584–598.
- Gyuricza Csaba – Szinay Attila – Zöldréti Attila – Zöldréti Szabolcs (2020): 精准农业和数字化能为农业高等教育带来新的动力. *Polgári Szemle: Kínai különkiadvány*, vol. 16., pp. 198–211.
- Hernández, Leonor – Burriel, Joan Raül – Bujdosó, Zoltán – Topliceanu, Liliana (2017): *Training needs in renewable energies for local development : study of prospective and training needs of renewable energies market for local development*. Alma Mater, Bacău, 2017.
- Horváth Ákos – Breuer Hajnalka (2023): A 2022-es rendkívüli szárazság fizikai-meteorológiai háttere. https://www.met.hu/ismeret-tar/erdekesssegek_tanulmanyok/index.php?id=3200&hir=A_2022-es_rendkivuli_szarazsag_fizikai-meteorologiai_hattere Letöltés ideje: 2023.01.10.
- Kassai Zsuzsanna – Farkas Tibor (2012): Participation in Local Rural Development Partnerships. *Annals of The Polish Association of Agricultural And Agribusiness Economists* vol. 14., no. 6., 104–108.
- Kemény Gábor – Varga Tibor – Fogarasi József – Kovács Gábor – Tóth Orsolya (2010): A hazai mezőgazdasági biztosítási rendszer problémái és továbbfejlesztésének lehetősége. *Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest, 2010*.
- Kovács Ferenc – Gulácsi András (2018): *Aszály- és vegetációs index értékelés Duna-Tisza közti erdőknél 2000-től napjainkig*. In: Magyar Földrajzi Konferencia 2018. november 9. –11., Debreceni Egyetem
- Központi Statisztikai Hivatal (KSH) (2019): Magyarország földterülete művelési ágak szerint. https://www.ksh.hu/statad_files/mez/hu/mez0008.html Letöltés ideje: 2023.01.11.
- Lentner Csaba (2019): *A magyar élelmiszer-vertikus újjászervezésének stratégiai kérdései*. *Polgári Szemle* vol. 6., no. 2., 28–44.
- Magyar Államkincstár (Kincstár) (2021): *Tájékoztató a 2021. évben hatályos, mezőgazdasági termelést érintő időjárás és más természeti kockázatok kezelését szolgáló agrárkár-enyhítési rendszer főbb jellemzőiről*. <https://www.mvh.allamkincstar.gov.hu/documents/20182/9398354/15+mell%C3%A9klet+K%C3%A1lrenyh%C3%ADt%C3%A9s+I.+pill%C3%A9r%C3%A9k+2021.pdf>

- A9r+t%C3%A1j%C3%A9koztat%C3%B3_2021.pdf/bac85326-e534-45b7-994b-0add786254f2 Letöltés ideje: 2023.01.09.
- Magyar Államkincstár (Kincstár) (2022): *Tájékoztató a 2021. évben hatályos, mezőgazdasági termelést érintő időjárasi és más természeti kockázatok kezelését szolgáló agrárkár-enyhítési rendszer főbb jellemzőiről*. https://www.mvh.allamkincstar.gov.hu/documents/20182/11306928/15+mell%C3%A9klet+K%C3%A1renyh%C3%ADt%C3%A9s+I.+pill%C3%A9r+t%C3%A1j%C3%A9koztat%C3%B3_2022.pdf/fb33833c-0586-43ab-a6f6-f26d3590a97f Letöltés ideje: 2023.01.12.
- Mészáros Sándor – Szabó Gábor (2014): Hatékonyság és foglalkoztatás a magyar mezőgazdaságban. *Gazdálkodás* vol. 58., no. 1., 58–74.
- N. Nagyváthy János (1821): *A magyar gazdaságt.* Petrózai Trattner János Tamás nyomdája, Pest.
- Pinke Zsolt (2012): Aszály-, belvízkárok és az árvízvédelmi ökoszisztéma szolgáltatás értékelésének szerepe a belvizes területek vizes élőhelyé alakításában. *Tájékológiai Lapok* vol. 10., no. 2., 271–286.
- Priatmoko, Setiawan – Kabil, Moaaz – Akaak, Ali – Lakner Zoltán – Gyuricza Csaba – Dávid Lóránt Dénes (2023): Understanding the Complexity of Rural Tourism Business: Scholarly Perspective. *Sustainability*, vol. 15., no. 2., 1193. <https://doi.org/10.3390/su15021193>
- Pálfi Imre – Boga Tamás – Sebesvári József (1999): Adatok a magyarországi aszályokról 1931–1988. *Éghajlati és Agrometeorológiai Tanulmányok* vol. 7., 67–76.
- Rákóczi Attila (2021): A társadalmi alapokon nyugvó területi államigazgatás. *Civil Szemle* vol. 67., no. 2., 47–63.
- Rákóczi Attila (2022): A vidékfejlesztést szolgáló kormányzati intézkedések komplex végrehajtása a területi közigazgatásban. *Polgári Szemle* vol. 18., no. 1-3., 66–79.
- Rákóczi Attila – Barcsi Attila (2015): A Körös-Maros Nemzeti Parkért Egyesület kunhalmok védelméért folytatott tevékenységének eredményei 20 év távlatából. *Civil Szemle* vol. 12., no. 2., 57–74.
- Rákóczi Attila – Krizsán Anett (2021): A Békés Megyei Kormányhivatal feladatellátása a koronavírus járvány elleni védekezés időszakában. *Polgári Szemle* vol. 17., no. 4-6., 130–148.
- Szamosvári István (2022): *A 2022. évi aszály értékelése a történelmi adatok tükrében*. <https://www.ovf.hu/hu/hirek-ovf/2022-evi-aszaly-ertekelese-a-tortenelmi-adatok-tukreben> Letöltés ideje: 2023.01.13.
- Szatmári Péter – Suha György (2015): Felsőoktatási lehetőségek a magyar gazdaságdiplomácia stratégiájában. *Polgári Szemle* vol. 11., no. 1-3., 265–273.
- Székely Csaba (2016): A magyar mezőgazdaság stratégiai kérdései. *Gazdálkodás* vol. 60. no. 1., 16–30.
- Takácsné György Katalin – Takács István (2016): A magyar mezőgazdaság versenyképessége a hatékonyság változások tükrében. *Gazdálkodás* vol. 60., no. 1., 31–50.
- Tamás János (2017): Az aszály. *Magyar Tudomány* vol. 178., no. 10., 1228–1237.
- Tánczos Tamás – Egri Zoltán (2010): Differenciálódási folyamatok a magyarországi kistérségek társadalmi és gazdasági fejlettségében *Területi Statisztika*, vol. 50., no. 3., 279–294.
- Udovecz Gábor (2003): A magyar mezőgazdaság versenyhelyzete. *Gazdálkodás* vol. 47., no. 4., 15–27.
- Vágó Katalin (2005): Az aszály növénytermelésre gyakorolt hatásai. *Gazdálkodás* vol. XLIX., no. 1., 36–41.

FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK

2011. évi CLXVIII. törvény a mezőgazdasági termelést érintő időjárasi és más természeti kockázatok kezeléséről 27/2014. (XI. 25.) FM rendelet a kárenyhítési hozzájárulás megfizetésével, valamint a kárenyhítő juttatás igénybevételével kapcsolatos egyes kérdésekről
- 10/2022. (IX.22). MvM utasítás a fővárosi és megyei kormányhivatalok szervezeti és működési szabályzatáról